

of „verklaren“
urs verlengde
Windelband,
maal met die
neer hij zijn
leerboek. Wie
le maakt zich
vrees, dat wij
het belachelijk
wetenschappe-
handelen, als
handleidingen,
van te willen
waag ik het,
tel van som-
dankbaar zijn
enschappelijke
jds, maar die
om ons volk
le dat contact

K. S.

UNST

anna Oterdahl,
nhoff, Amster-

a typeerende
bepaald soort
„Bever leze-
waardemeter
mand bij het
gave den uit-
aardig uit!“
veel aandacht
de gevallen
een goed- of
van de be-

van Jeanna
ingenaaid is
schilderij
de sfeer van
kleuren staat
sje van den
den achter-
ereboom-rijst
erwacht na
ten wordt in
en, toen hun
Helga Wil-
ft, vanaf het
r pleegvader
ar het geluk
rechtschapen
goed voor het
en liefde.
schoenmaker
ints heeft hij
handige men-
Jacobs zwak
on geestig is
erkplaats, als
laarzen komt
den drempel
idig weet hij

ijke aanvallen
llen, die zich
d van kiesch-
gheid, zoodat
hekelichten

Trigland heeft

kerkeraad in
l's satire, is
el echter het
nde". Mocht
ng van Trig-
an komt men
de volgende
Trigland be-

nts Grieken
oet verdriet",
geen spoor.

uit de 11de
kol":

entje,

h, am

aentje,

dat

aat.

laatste regels

ntje, daar ge-

Jacob een oud boekje voor den neus te leggen,
dat hij eens op een verkooping heeft gekocht.

„Hij doorbladerde het boek en sloeg het hier en
daar op, las een regel hier en daar, en vergat dat
leer geld kostte. Hij vergat ook den ouden man,
toldat hij een bescheiden gekuch hoorde, en ineens
begreep dat hij niet alleen was.

— Neem de laarzen maar mee, zei hij, met een
half oog opkijkend. — Ze staan bij de deur.

Niklas van Vallen verdween zoo vlug hij maar
kon, bevreesd dat de ander spijt zou krijgen. Hij
grinnikte toen hij buiten stond, en spuugde te-
vreden een heel eind voor zich uit.

Nadat hij met de schrandere Johanna getrouwd
is, behoeft niemand hem meer zooiets te leveren!

Hoe het kind tusschen deze twee menschen op-
groeit en tenslotte de liefde van haar pleegmoeder
wint, vertelt de schrijfster ons in een helderen,
klaren stijl, die het geheim schijnt te zijn van de
Skandinavische literatuur. Het is dezelfde taal,
zoo natuurlijk en eenvoudig als water, zoo zonder
eenige gemaaktheid of verwrongenheid, die men
vindt in sommige boeken van Selma Lagerlöf.
Jeanna Oterdahl lanceert geen sentimentaliteiten
over een „onbegrepen kind“, ze teekent den groei
van een levend klein mensch, dat gesteund wordt
door iemand die haar „het ééne noodige“ leert
zien.

Gemakkelijk heeft Helga Wilhelmina het niet,
vooral niet als ze „Mina“ wordt op Sörängen,
en als duizendpoot moet draven van vroeg tot laat
voor de luie boerin. Dat is een harde leerschool
voor Jacobs pleegdochtertje. Maar tenslotte wordt
het beter, als ze bij de oude moeder van den boer
in het bosch mag blijven, en de hulpbehoevende
vrouw verzorgt tot deze sterft. Hoe fijn en na-
tuurlijk teekent de schrijfster de indrukken, die
het kind krijgt bij het sterven van grootje Marta
Lisa. Het oudje is heel den dag al wat vreemd
en onrustig geweest. „Ik heb een jongetje gehad
dat ik verloren heb“, zegt ze af en toe, „het is
wonderlijk, maar hij staat mij vandaag telkens zoo
levendig voor den geest. Hij heette Jon...“

Ze herhaalt dat dien dag telkens, tot bevrees-
ding van het kind. „Hij heette Jon, hij was zoo
lief...“

Als Helga Wilhelmina grootmoeder 's avonds in
de bedstede heeft geholpen, en in het donker
zit te neuriën, wordt het wonderlijk stil.

„Grootmoeder!“ Onrustig raakte zij de oude
vrouw aan. Haar handen voelden koud aan, maar
dat waren zij altijd. Zij tilde een der handen op
en de hand viel slap en zwaar op het dek terug.

— Ademde zij niet? Ja? Neen! Neen, zij ademde
niet, ook haar hart sloeg niet — was dat de
dood?

— Grootmoeder! Grootmoeder!

Ja, dat was de dood. Was het niet vreeslijker
dan zoo, niet erger, alleen zoo maar inslapen...
Nader mijn God tot U, nader tot U —

Plotseling voelde Helga een ijskoude rilling van
haar nek tot haar hielen. Grootmoeder was dood,
en zij was alleen in de hut met een lijk. Zij vloog
op, rende naar de deur, rukte de deur open en
stormde naar buiten. Zij moest bij een mensch zien
te komen, een levend mensch, dat ademhaalde,
met een kloppend hart en warme handen.

De schrijfster van „Inger Skram“, dat prachtig-
gave verhaal van een vrouwenleven, heeft ons in
„Helga Wilhelmina“ een aanwinst voor onze boe-
kenkast gegeven. Onze groote meisjes zullen aan
dit boek meer hebben dan aan de banaliteiten
van Cissy van Marxveldt en consorten.

M. Gr. GILHUIS—SMITSKAMP.

noemd, was de brouwerij „t'Haentje“, in eigen-
dom toebehoorend aan Pieter Evertsz. Hulft. Deze
heer had, zooals blijkt uit een missive, gedateerd
Januari 1621, van Trigland aan de Schepenen van
Amsterdam, den predikant beschuldigd van niet
minder dan openbare dronkenschap.

Toen het gerucht de stad begon door te drin-
gen, was Trigland, vergezeld van een der ouder-
lingen, Hulft gaan opzoeken, had hem duidelijk
aangehouden, dat zijn „calumnij“ valsch was en
hem verzocht, zich voortaan te willen wachten
voor het uitstrooien van dergelijke praatjes.

Maar dit bezoek had geen resultaat. De brouwer
had niet willen erkennen, dat hij gelasterd had, en
had zelfs op zich genomen een getuige bij te bren-
gen tot staving van zijn woorden.

Dat deze belofte een uitvlucht was, bleek reeds
daaruit, dat Pieter Evertsz. Hulft zich den naam
van dien getuige niet wist te herinneren, iets, wat
op zichzelf reeds bijna ondenkbaar was, en wat
nog minder waarschijnlijk werd, toen Trigland
meer dan eens door een zijner ouderlingen en ten
slotte ook nog door twee vroede mannen naar den
„getuige“ liet informeren, doch steeds met een
kluitje in het riet werd gestuurd.

Ten slotte wendde Trigland zich nu tot de sche-
penen en aldus in het nauw gedreven, bracht de
brouwer eindelijk zijn getuigen bij, wier getuigenis
echter lang niet voldoende was en waaruit hoog-
stens bleek, dat het scheen, alsof Trigland be-
schonken was geweest. We kunnen veilig aan-
nemen, dat het gerucht laster was.

Immers, bij geen der Remonstrantsche bestrij-

UIT DE HISTORIE

Calvijn over zijn aanklager Caroli.

In Februari 1537 schreef Calvijn aan den predi-
kant Megander in Bern een uitvoerigen brief over
de kwestie met Caroli, Gereformeerde predikant te
Lausanne, die hem aanklaagde wegens onrecht-
zinnigheid. Calvijn schreef als volgt:

„Ik denk dat het reeds bekend genoeg is, welke
streek Caroli dezer dagen tegen ons heeft uitge-
haald. Hij heeft een manier verzonnen, dat men
toch voor de gestorvenen bidden mag, niet om
hen van de zonden te verlossen, maar daárvóór,
dat zij spoedig zullen opstaan. Een zeer gewicht-
tijke kwestie voorwaar, juist nu, nu wij ernstige
moeilijkheden genoeg hebben! Maar de eierzuchtige
mensch wil zich door iets nieuws bij het volk
populair maken. Alsof dit wat nieuws ware. Het
is reeds lang geleden door verscheidene schrijvers
geopperd. Toch maakt hij brutaalweg aanspraak
op den roem, dat hij dit heeft uitgevonden, waar-
door hij duidelijk toont, waar het hem om te doen
was, toen hij dit dogma uitsprak. Maar zelfs wan-
neer we hem den valschen roem, dien hij begeert,
laten behouden, wat bereikt hij daarmee, daar het
toch klaar te bewijzen is, dat zijn vinding niet
alleen zeldzaam en onhoudbaar, doch ook zelfs
bepaald dom is. Ik maak mij sterk, dat te kunnen
doen.

Geheel afgezien van de kwestie of hij gelijk heeft
met zijn leer, zooals hij die uiteenzette, kan men
hem toch niet vrijspreken van groote boosheid en
onredelijkheid. Zoolang Viret bij hem was, sprak
hij geen woord over deze kwestie. Viret komt bij
ons op bezoek en dadelijk breekt het los! 't Is toch
duidelijk, dat Caroli de afwezigheid van zijn col-
lega afgewacht had om de rust der kerk te ver-
storen.

Daarbij komt nog, dat, volgens uw voorstel,
door het besluit van alle broeders tezamen was
vastgesteld, dat niemand iets dat tot nu toe niet
gehoord was en dat niet gewoon was, voor het
volk zou brengen zonder overleg, met „mehreren
Kollegen“. Gij weet, hoe juist en hoe waardevol
dat is tot bescherming van de eenigheid der leer.
Door dit besluit achtten wij onze kerken het beste
beschut voor het gevaar van oneenigheid.

Hij werpt echter dit geheele besluit overhoop,
zonder er in 'tminste notitie van te nemen, hoe
hij door zijn onbedachtzaamheid het Rijk van
Christus schade doet. Al heeft hij tot nu toe ge-
leefd niet alleen zonder wet, maar ook zonder
verstand, nu moest hij dan toch een ander leven
leiden.

Maar o, welk een manier om een zaak te be-
handelen? 't Is nooit onbeschaamder gehoord.

Daarmee werd het wel duidelijk, dat het hem
te doen was om ons te bestrijden. Zoo groot was
de opwinding van zijn hersens, zoo wild zijn ge-
schreeuw, zoo bitter waren zijn woorden.

Eerst reisde Viret weer naar huis. Daar deze
echter niets bereikte, snelde ik er heen volgens
den wensch der broeders.

Brutaal sloeg Caroli het voorstel af om voor uw
afgevaardigden over zijn doen rekenschap af te
leggen. Toen wij ons best deden om hem daartoe
over te halen, zag hij dat als een valsch complot
om hem te doen vallen. Hoewel het toch boven
allen twijfel verheven was, dat ik niet de geringste

1) R. Schwarz, Johannes Calvina Lebenswerk in seinen
Briefen, I, blz. 23.

ders van Trigland vinden we ook maar een her-
innering daaraan. Dat geeft veel te denken, aan-
gezien men in die veelbewogen dagen er heusch
niet voor schroomde den tegenstander te treffen
met argumenten van zeer persoonlijke aard. Trig-
land zelf gaat daarin ook niet geheel vrijuit. Maar
noch Uittenbogaert in zijn antwoord op Trigland's
reeds genoemde „Vriendelijke Vermaninghe“,
noch Dwinglo in zijn anders lang niet malsche
„Grouwel der Verwoesting“ zinspelen met een
enkel woord op Trigland's vermeende dronken-
schap. Trouwens, wanneer er iets van aan was
geweest, dan zou Hans van Soest, die in deze zaak
voor den beschuldigde Hulft moest aanspreken,
er naderhand wel niet over hebben gezwezen.
Naderhand: want aanvankelijk schijnt deze koop-
man tot de naaste vrienden van Trigland te hebben
behoord. Toen Trigland ter Synode naar Dordt
getogen was, schreef hij vandaar een brief aan
Van Soest. Maar later veranderde deze verhouding.
In 1625 schijnen er te Amsterdam bijzonder veel
faillissementen voorgekomen te zijn. Ook Hans
van Soest faillieerde en blijkbaar niet zonder ver-
denking van fraude. Hij werd n.l. ter verantwoor-
ding geroepen voor den Kerkeraad, iets waarin
Trigland zeker de hand had, gezien zijn positie
in dit lichaam.

Niettegenstaande dit alles, is Vondel nimmer
opgehouden, Trigland met dit geval te bestoken
en „t'Kalkoensche Haentje“ bleef zijn meest ge-
leefde aanduiding voor den leider van den Amster-
damschen Kerkeraad. In de reeds genoemde „Rom-
melpot“ van 1626/7 — de zaak, waarop dit gedicht

vijschap tegen hem had, en Farel en Viret al-
leen tegen hem waren om zijn onreine zeden. Viret
weerlegde zijn beschuldigingen van vijandschap
zoo, dat hij op dit punt niets meer te zeggen had.

Om ons nu toch te overmannen beschuldigde hij
ons allen tezamen van Arianisme. (In den Cate-
chismus van Farel kwamen de woorden „Drie-
eenheid“ en „Persoon“ niet voor. Opzettelijk had
Farel deze weggelaten met het oog op zijn een-
voudige lezers, niet omdat hij het niet met de
geloofsbelijdenis der oude kerk eens was. Doch
hier greep de laster aan. Zie Doumergue, Calvijn
in het strijdperk, blz. 218.) Ik stond direct op en
las de belijdenis uit onzen Catechismus voor, die
in het officiële schrijven aan uw college geciteerd
is. Hij was echter daarmee niet tevreden, maar
verklaarde, dat hij ons voor verdacht
hield, zoolang wij niet de geloofsbelij-
denis van Athanasius onderteekend
hadden.

Ik antwoordde, dat het mijn gewoonte was niets
anders voor Gods Woord te rekenen, dan wat
werkelijk zoo gewichtig was.

Nu moest ik de woede van het monster leeren
kennen. Op tragischen toon riep hij: dat is een
woord, onwaardig voor een Christen!

De afgevaardigden zeiden, dat noodzakelijk een
synode moest gehouden worden om deze dingen
te bespreken en namen op zich, daartoe de noodige
stappen te doen. Ik kan niet in woorden beschrij-
ven en gij kunt het u niet voorstellen, welk gevaar
er voor de kerk dreigt, wanneer men dit nog
langer uitstelt.

Wij meenden daarom niet te mogen wachten tot
de afgevaardigden hun belofte hielden, maar we
achtten het beter, deze zaak naar u en uw col-
lega's te verwijzen. In dezen zin werd een officieel
schrijven aan uw college gericht. Ik wil u, beste
broeder, die in deze zaak den meesten invloed
heeft, en naar uw bekwaamheid voor de anderen
kunt meehelpen, in 't bijzonder vragen, dat u deze
zaak ernstig wilt behartigen.

Gij kunt niet gelooven, hoe zeer door dezen
eenen slag de fundamenteen worden beroerd, daar
de onwetenden nu hooren, dat wij het niet eens
zijn in de leer en het is vast, dat spoedig nog
erger volgt als wij niet ons bezinnen op heeling
van de breuk. Reeds moesten eenigen van ons
hooren, dat zij bedriegers zijn, omdat zij de voor-
bede voor de dooden niet met stilzwijgen voorbij-
gingen, maar bepaald bestreden.

Reeds wordt ons door de boeren voorgehouden,
dat wij het maar eerst onder elkander eens moes-
ten worden, eer wij probeerden anderen voor onze
meening te winnen. Reken nu zelf maar uit, wat
ons na zulk een voorspel nog te wachten staat.
De schandvlek, die deze lasteraar ons aanwreef,
mag niet langer op ons blijven, opdat niet tegelijk
het gansche Evangelie door den smaad der godde-
loozen nedergeworpen wordt. Er moet daarom
voor gezorgd worden, dat alle Fransch sprekende
predikanten, die op het gebied uwer republiek
wonen, bijeengeroepen worden in een synode, op-
dat deze kwesties kunnen opgelost worden. En
wel zoo spoedig mogelijk; als 'teenigszins kan
nog vóór Paschen. Er zijn namelijk nog allerlei
dingen, die nog voor Paschen moesten besproken
worden. Wij hooren namelijk, dat eenigen fluiste-
ren over zoo iets als een lichaam van Christus
dat brood zou worden. Zulke vrijpostigheid moet
men bijtijds tegengaan...“

Tot zoover den brief van Calvijn.

Hij greep zijn beschuldiger hard aan.

Terwille van de waarheid. Terwille van het
werk der Reformatie, dat hier zeer ernstig be-
dreigd werd. Terwille van de eenheid aller Christ-

slaat duurde van Mei 1626 tot October '27 —
vinden we dien naam voor de eerste maal.

Op dit hekelicht, dat meer toespelingen op
Amsterdamsche predikanten bevat, zullen wij nog
wel eens terug komen. Nu alleen het volgende er
over. De Amsterdamsche predikanten worden er
alle in voorgesteld als hanen, die een medeham
uit het hok — i.e. het consistorie — verdrijven
en „uitpikken“. De naam van den uitgedrevene
was Cornelis Hanecop, en dit was een gereede
aanleiding tot de metafoor.

Waarom dan Trigland juist „t'kalkoensche
haentje“ werd genoemd?

Waarschijnlijk om twee redenen. Wanneer we
de portretten van Trigland — 't zijn er niet veel —
bezien, dan blijkt hij geweest te zijn een tamelijk
forsch gebouwd man, met een eer grof, dan fijn-
besneden gelaat. Dit gelaat schijnt geweest te zijn
van een opvallend roode kleur („dat zoo bloost
om zijne kam“) en dit, gecombineerd met het
lasterpraatje van Hulft, was voor Vondel aan-
leiding tot het vinden van bedoelden bijnaam.

Daarbij moet echter nog op iets anders worden
gelet.

't Is bekend, dat kalkoenen, vooral de hanen,
bijzonder vechtilustig zijn en hun toorn door oor-
verdoovend gekrijsch lucht geven. Werkelijk had
Trigland een militante natuur en al was hij te
geleerd en te beheerscht om van den kansel te
„donderen“, zooals men dat toen gaarne noemde,
Vondel schoor ze alle over één kam.

Zaandam.

SJ. P. DE JONG.

geloovigen, die door den laster van Caroli dreigden in de war te geraken.

De laster had ook in Bern al doorgewerkt. De predikant Megander, die dezen brief van Calvijn ontving, woutrouwde Calvijn ook al bij voorbaat.

De volgende maal geven wij een overzicht over het verloop der Synode.

A. JANSE.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

Bijbelsche Zeevaart.

I.

Een Adramytténisch schip.

Het zal misschien bij sommige lezers verwondering gewekt hebben, dat in Hand. 27 sprake is van een Romeinsch officier die met zijn soldaten en een aantal gevangenen zich moet inschepen op een Adramytténisch vaartuig.

Was voor deze expeditie niet een eigen transportschip beschikbaar? Daarbij komt nog dat de Adramytteen hen niet eens naar Ostia bracht. Ergens in Azië (tegenwoordig Klein Azië) moesten ze maar zien een schip te vinden dat naar Italië voer.

Het is van Romeinsche Keizers bekend, dat zij op hun reizen over zee gebruik maakten van koopvaardij-schepen. Temidden van vracht en passagiers lieten zij zich dan van de eene haven naar de andere brengen.

Bij eenig nadenken behoort het geen verwondering te wekken, dat de Romeinsche officier Julius niet van een Rijks-vaartuig gebruik maakte. Vooral voor ons Nederlanders niet.

Wanneer een detachement koloniale troepen naar Indië vertrekt maakt men gebruik van een schip dat geregeld den passagiersdienst onderhoudt en wordt niet een speciaal troepenschip daarvoor uitgerust. Ook de nieuwe landvoogd, de gouverneur-generaal of de gouverneur van het gewest gaat per mailboot. Eveneens zijn voorbeelden bekend dat gedetineerden met de gewone boot naar het vaderland werden gezonden. Troepen-schepen kent men slechts in tijd van oorlog. Als legers van duizenden moeten vervoerd worden. Ook de Romeinen hadden voor het overbrengen van hun legers overzee troepenschepen. De z.g. „naves actuariæ“. Deze schepen onderscheidden zich van andere hierin, dat ze zowel door riemen als door zeilen konden worden voortbewogen. Hun verschaning lag lager, dan van de gewone koopvaarders, hetgeen hen geschikt maakte voor het aan boord nemen van troepen en paarden.¹⁾

Maar van zoo'n schip maakte Julius geen gebruik.

Een tweede vraag die in deze kwestie voor ons belang heeft is of de kusten van Palestina en Phoenicië buiten het wereldverkeer lagen? En dat schijnt inderdaad het geval te zijn geweest. De verwoesting van Tyrus, eerst door Nebucadnezar en later door Alexander de Groote is zoo absoluut geweest, dat zijn oude beteekenis als zeemogendheid nimmer meer herleeft is.

Daarentegen is aan de kust van Palestina een nieuwe stad ontstaan. Op de plaats waar eens de burcht van Straton stond liet koning Herodes de Groote — dezelfde van den kindermoord van Bethlehem — een stad verrijzen die in twaalf jaar tijds al de overige steden van het Heilige Land in grootte en aanzien overtrof.²⁾ Heel spoedig trok deze nieuwe havenstad, Caesarea geheelen, een belangrijk deel van den vroegeren handel tot zich. Het ruime vierkante havenbasin lag ingesloten door „enorme pieren“. De „Sailing Directions“ spreken van „immense moles“. Kaden waren aangelegd. Loodsen verzezen, waarin de goederen lagen opgeslagen voor verder vervoer. Caesarea had volgens Flavius Josephus een haven die met Piraeus kon worden vergeleken.

Voor de schepen die van Alexandrië naar Italië moesten echter lag de Palestijnsche kust te ver uit den koers. Het zou hetzelfde zijn als dat tegenwoordig de mailbooten uit de „West“ en bestemd voor Nederland eerst nog eens Valencia aanliepen.

Daar het nu eenmaal besloten was „dat wij naar Italië zouden afvaren“, moest er haast worden gemaakt. Anders zouden zij vóór den a.s. winter Rome niet meer bereiken. En daarom nemen ze een schip dat hen het beste voorkwam. Dat was een Adramyttener.

Dit vaartuig moet men echter niet al te klein voorstellen en vooral niet als onzeewaardig. Reeds eeuwen bouwde men schepen wier rompen door spanen, kiel en stevens versterkt waren. Het moet een schip geweest zijn waarop toch tenminste honderd man eenigen tijd kon vertoeven.

Behalve de eigen equipage, die minstens uit 15 man bestond, was daar Julius met zijn „keizerlijke

bende“, vervolgens Paulus, Lucas, Aristarchus, de gevangenen en mogelijk nog enkele passagiers. Luxe is er aan boord niet geweest. De gevangenen zullen ergens aan dek of in een gedeelte van het ruim aan den ketting gelegd zijn. Men mag terecht veronderstellen, dat ze de kustplaatsen langs Azië niet hebben aangedaan omdat er geen ruimte voor de vracht was en de vaart tot Myra werd goedge maakt door het transport menschen.

Het Adramytténisch schip moet geheel als kustvaartuig worden gezien. Adramytte — thans Adramytti — was zijn thuishaven, in Mysië gelegen.

Paulus is daar waarschijnlijk eerder geweest. In ieder geval er vlak bij, n.l. in Assus³⁾, op zijn derde zendingsreis. Er zijn uitleggers, die bij Adramytte gedacht hebben aan het weinig bekende Adrymeton, gelegen aan de kust van Lybië. Maar zeer terecht heeft Breusing⁴⁾ opgemerkt, dat Adrymeton geen haven had en derhalve nimmer met Adramytte verward kan worden. Deze laatste stad was gelegen aan een golf van denzelfden naam. Vóór de baai ligt het eiland Lesbos, waarlangs men door twee toegangen — de Ilya baai in het noord-oosten en de Axia-baai vanaf het zuiden — de stad kan bereiken.

Wie den Grieksch archipel en de kust van Klein-Azië uit eigen aanschouwen kent, moet wel alle respect hebben voor deze zeevaarders. Ze beschikken over een kennis van kusten en waren plaatselijk goed met de toestanden voor de navigatie op de hoogte. In die dagen bestond een zeer goede Zeilaanwijzing, n.l. van Periplus. Nu moet men dat niet zoo indenken als zou aan boord van ieder schip een Zeilaanwijzing te vinden zijn. De boekdrukkunst werd niet beoefend. Alles moest geschreven worden. Dus waren er slechts enkele exemplaren in bijzondere bewaring. Daarbij staat het nog te bezien, of de Adramytteensche zeelieden lezen konden. Een vaste veilige methode die van ouder op ouder werd doorgegeven was: „volg maar den loop van de kust“. Niettemin was de zeemansgids van Periplus zeer nauwkeurig. Zelfs zoo, dat de Fransche admiraal Jurien de la Gravière in den Krimoorlog (van 1853—56) erop durfde te varen.

Kaarten waren zoo goed als niet in omloop. Een bekend kaartteekenaar uit de Oudheid was Marinus van Tyrus. Deze leefde en werkte in de 2de eeuw na Chr.

Iedere kustvaart brengt een grondige kennis der plaatselijke gesteldheid mee. Men treft datzelfde aan in ons Indië. Kustvaarders moeten dan ook zijn menschen met sobere levensbehoeften, gehard tegen het leven, tegen weer en wind. Met hun kleine schepen trotseeren ze storm en ontij. En dat eens ingedacht in den tijd van Paulus. Hun primitieve hulpmiddelen voor de vaart. Geen kompas, geen kaarten, weinig kustverlichting, geen bakens. En dan bij nacht. Herodotus zegt ergens, dat ze vooral bij nacht voeren. De verklaring van Ramsay op blz. 439 van „Paulus“⁵⁾ is niet geheel juist. Wat daar wordt beschreven is de zoogenaamde „land- en zeewind“ en die waait niet in het voorjaar in die streken. (Aangenomen, dat het toen voorjaar was). Mogelijk dat ze bij donkere maan ten anker gingen, uit vrees voor de grillige kust. Maar een kustvaarder — en vooral een uit de Oudheid — durfde veel. Hij was geboren zee-man. Vandaar dat de Adramytteners het volle vertrouwen van Julius genoten.

W. E. VAN POPTA.

4) Hand. 20: 13, 14. Zie ook „Paulus“, blz. 439.

5) Breusing, Nautik der Alten, S. 148.

6) G. Wielenga, Paulus, blz. 439.

ZENDING EN EVANGELISATIE

Calvijn en de Zending.

Wanneer C. Mirbt schrijft: „Men kan een geschiedenis der Reformatie geven, zonder het woord zending te gebruiken“, dan mag dat juist zijn, als hij alleen ziet op Luthers levenswerk. Wij zagen het, bij Luther is het niet gekomen tot de zendingsdaad.

Maar wat Calvijn betreft, heeft Mirbt zeker ongelijk. Wel was de Reformator van Genève in zijn gedachten over de heidenzending kind van zijn tijd. In de uitwerking van die gedachten is hij niet veel verder gekomen dan Luther. Maar het blijft zijn eer, dat van hem is uitgegaan de groote stuwkracht in de eerste protestantsche zendingsonderneming.

Wanneer we echter vragen, wat Calvijns gedachten over de zending waren, stuiten we bij hem, evenals bij Luther, op een merkwaardige tweeslachtigheid in zijn denken. Gedachten, die iedere zendingsactie van tevoren onmogelijk maken, blijven staan naast ideeën, die direct tot de zendingsdaad moesten leiden.

Zoo verwondert Calvijn zich met de andere Reformatoren over de groote uitbreiding, die het Evangelie door de Apostelen heeft ontvangen. Als hij Ps. 22: 28 leest, ziet Hij Christus, die als een bliksem van Oost naar West de wereld is doorgegaan om de volkeren binnen Zijn kerk te ver-

gaderen. Ja, af en toe schijnt hij zelfs te meenen, dat de Apostelen het bevel van Christus geheel ten uitvoer hebben gebracht, dat werkelijk het Evangelie tot aan het einde der aarde is verkondigd en dat daarom de zending haar afsluiting al gevonden heeft.

Zoo kan hij ergens zeggen: Na Christus' opstanding zijn de grenzen van het Rijk van Christus in de lengte en breedte onder alle mogelijke volkeren uitgezet en werden naar Christus' bevel de geloovigen van alle kanten verzameld.

De latere orthodoxie heeft meer dan eens gemeend zich ook op Calvijn te mogen beroepen voor deze gedachte, dat de apostolische tijd de tijd der kerkstichting was. Toen had God daarvoor bijzondere gaven aan Zijn Apostelen gegeven. Door hen en hun volgelingen zou het Zendingsbevel voor alle eeuwen ten uitvoer zijn gebracht.

Toch heeft Calvijn op andere plaatsen dieper perspectief gezien. In de verklaring van Mal. 4: 3 zegt hij van het Rijk Gods dat het vandaag zijn loop voortzet en nog niet voltooid is. Daaruit is zonder meer duidelijk, dat Calvijn niet zoo star als de latere orthodoxie de stelling verdedigd heeft, dat het Evangelie tot aan het eind der aarde gekomen is. De Apostelen zijn het werk begonnen, maar zij hebben het niet voleindigd. Het werk gaat door. Maar door wie.

Dat is nu de vraag, waarop ook Calvijn geen afdoend antwoord geeft. Nergens dringt hij door tot de overtuiging, dat de zending als vervolg op het werk der Apostelen recht en plicht van de kerk van alle eeuwen blijft.

De tegenstanders hebben hier een teken van zwakte van het reformatorisch Christendom gezien. Wie echter de geschiedenis volgt moet wel tot de conclusie komen dat de zending juist dan haar grootste kracht kon ontplooiën, waar ze wortelde in den voedingsbodem der Hervorming. Heel de zendingsgeschiedenis kan men zien als de geschiedenis van den geest en de kracht der Hervorming.

Nu blijft het feit, dat de hervormers zelf dit niet zoo gezien hebben. Warneck spreekt hier zelfs van een schuldig verzuim. Maar alles samen genomen lijkt het me beter hier een eenzijdigheid in kennis en inzicht te zien. Iedere tijd heeft die. Ook wij hebben ze zeker.

God heeft voor iederen tijd ook de eigen opdrachten. Calvijn heeft die verstaan. Hij mag naast Luther de grondslagen voor de zending leggen.

De leer der uitverkiesing heeft hem zeker daarin niet verhinderd. Integendeel ze blijkt ook hier een stuwende kracht.

Als Calvijn denkt aan de roeping der heidenen, ziet hij het vrijmachtig doen Gods, die zeker Zijn doel zal bereiken. Niet door het doen en laten der menschen wordt het Rijk van Christus gebouwd. Dat is alles Gods werk, waarom hij ook de geloovigen oproept om God alleen groot te maken.

Daarbij is echter iedere gedachte aan passiviteit ver. Moelijk zou men die ook kunnen vinden bij den man, van wie zooveel is uitgegaan. Trouwens het blijkt uit zijn eigen woorden in de verklaring van Jes. 12: 4, 5: „Wij zien hieruit, hoe sterk in alle geloovigen het verlangen moet zijn, dat Gods goedheid allen openbaar worde, opdat zij allen komen tot een dienst van den éénen God. Daartoe zullen echter niet anderen vermaand of vooruitgezonden worden, maar wij zullen zelf anderen ten voorbeeld zijn, zelf hen voorgaan.“

Met het oog op de roeping der heidenen mag het Evangelie niet in een hoekje verborgen blijven, maar moet overal verkondigd worden.

Dat is toch niets minder dan een oproep tot zendingsarbeid, een herinnering aan den zendingsplicht der gemeenten.

Maar ze blijven, en dat is merkwaardig, evenals bij Luther sporadisch, zooals ook de eerste zendingsdaad, van Calvijn uitgegaan, op zichzelf blijft staan. Immers niet gedragen door een allesbeheerschen gehoorzaamheidsdrang vindt hij na de eerste mislukking geen vervolg.

...

Het is wel zeer eigenaardig geloopt met de eerste zendingsonderneming.

Wanneer in 1555 een zekere Villegaignon, op voorspraak van de Coligny bij den Franschen koning steun vindt voor zijn kolonisatieplannen in de nieuwe wereld en hij straks met twee schepen uit kan varen, dan zijn het voornamelijk Protestanten die hem vergezellen.

Villegaignon, die in elk geval in naam protestant was, had ook verbinding gezocht met Calvijn. Uit de briefwisseling tusschen deze beide mannen, vernemen we iets over het verloop van deze expeditie, die in November 1555 bij Rio de Janeiro aankwam.

Het begin was ontzettend zwaar. Van twee zijden dreigden er gevaren. De Portugeezen die hier zeggenschap meenden te hebben, namen een vijandige houding aan en ook de inboorlingen waren zeer gevaarlijk. Ontmoedigd keerden enkelen naar Frankrijk terug. Met de rest vestigde Villegaignon zich vlak onder de kust op een eilandje, dat hij den naam „Coligny“ gaf.

In zijn brieven aan de Coligny en Calvijn dringt hij al spoedig aan op de uitzending van enkele

predikers bevestigend rijk van (

Uit Genève. Men vaardigd, en Wilhe Genève. Men geheel zij waren „brenge“ die met zamelde honderd vember 1 gende jar

Over de ben we e aan een o samen a

De laat op de ver en hun w den refor

„Onze des Heilig tus verbo de geweld niet verhi zijn in de draagt.“ (worde, w hun zorg over de o gaignon t en broede werk.

Ze hebl van hier Christus' om Calvi van Chris tooien.“ In den gevens ov kolonie. Z het levei somming roept he Hoe zull den? Bov komelijke „Daar de toevertrou Edomictel

Dit opti gaignon b hem aan breken er Enkelen v vierung in zekere Co hier zijn. Villegai Chartier i advies. V Lotharing tegen de dienstoefe in het vad Daardoc protestant van den a verijdel.

Toen d wilde kee eiland. Ze contact z een uitvo leden van „Geschich Amerika pogingen te predike in hun ta van de ta

Lang he uithouden slotte hun niet zeew naar Fran aan naar echter als ontsnappe tuigenis af op drie van hij, omdat goede dien

Die op h de Franse Rochelle.

De kolon kon geen Frankrijk aan de bes hij in de g Zoo eind testantsche Naast de van godsd dit ideaal

1) Bakker Dirks, Geschiedenis van de Nederlandsche Zee-macht, Deel I, blz. 18.

2) G. Wielenga, Paulus, blz. 482. Zie ook de noot onderaan.

3) Balmer, Die Romfahrt des Apostel Paulus.